

VEAHKAVÁLDI

Filbma: <https://vimeo.com/729611081>

Diehtosiidu oahpponeavvu birra: <https://www.e-skuvla.no/product/demokrati/>

Go leat bargan fáttáin, don galggat

- leat reflekteren *veahkaváldi* ja *illasteapmi* -doahpagiin
- diehtit mii seksuála illasteapmi lea
- diehtit manin lea nu mávssolaš dadjat, jos illasteapmi dáhpáhuvvá, ja geasa sáhtát dadjat
- diehtit ahte lea vejolaš oažžut veahki
- dihtit ahte lea mávssolaš bidjat sániid jurdagiidda, dovdduide ja daguide
- oaidnit maid ustivuoda oktavuodát nuppiiguin mearkkašit ja reflekteret maid mii sáhttit ustibin dahkat, jos oažžut diehtit veahkaválddi dahje illasteami birra

- vásihit ahte ollesolbmot sáhttet ságastallat dáid fáttáid birra ja ahte sii váldet vuostá ohppiid dahje nuoraid, geat mitalit dakkár áššiid birra
- oahpásmuvvat mo muhtun, gii lea vásihan veahkaválldi dahje illasteami, dovdá iežas
- árvoštallat kritihkalaččat leatgo gáldut luohtehahttit ja relevánttat
- leat bargan čiekŋunbargguin

Ovdal filmma geahččama:

Ságastala dáid láidehusgažaldagaid nuppiin ohppiin dahje olles luohkáin:

1. Maid dieđát veahkaválldi-doahpaga birra?
2. Maid dieđát illasteapmi-doahpaga birra?
3. Manin – du oainnu mielde – sámi birrasiin leat stuorát veahkaválde- ja illasteami logut go eará birrasiin?

Filmma maŋŋá:

Ságastala refleksuvdnajearaldagaid birra nuppiin ohppiin dahje olles luohkáin:

1. Mii lea duogázin dasa, ahte Norgga olmmošvuoigatvuodaid institušuvdna (NIM) raportere, ahte sámi birrasiin lea veahkaválldi ja illasteami?
2. Ságaškuša filmma fáttá iežat sániiguin. Reflektere dasto mo orru gávdnat jurdagiid, dovdduid ja daguid, mat laktásit veahkaválldi ja illasteami fáttáide?
3. Don oidnet filmmas, ahte rabasvuohta lea mávssolaš ášši. Maŋimus jagiid leat mángasat ovdanbuktán iežaset vásáhusaid. Makkár mearkkašupmi earáide lea das, ahte sii mitalit iežaset vásáhusaid?
4. Mo sáhtta nannet veahkkeapparáhta giella- ja kulturgelbbolašvuođa, nu ahte dat doaimmašii buoremus lági mielde?
5. Mo sáhtta bargat guottuiguin ja diehtjuohkimiin sámegillii, nu ahte sámi mánát oahpašedje rájáid bidjama, rupmaša ja seksualitehta birra iežaset gillii?

Reflekšuvdna/ságastallanfáttát ja čiekjunbarggu/fágaartihkkala evttohusat:

1. Guorahala dáid doahpágiid filmma dieđuid vuodul: veahkaváldi, illasteapmi.
2. Ságaškuša dáid sitáhtaid, maid HNIR ovdanbuktá fáddáraporttas “[Vold og overgrep i samiske samfunn](#)”, mii gárvánii 2018. Loga sitáhtaid – makkár duogáš ja čuolbma lea guđege sitáhta duohken?
 - a) *“Nu guhká go veahkaváldi dáhpáhuvvá sámi nissoniidda, de dat rihkku eanžilolbmuid vuoigatvuodaid ja sin vejolašvuodaid ovdánit. Nu guhká go veahkaváldi dáhpáhuvvá dievdduid dahje nissonolbmuid vuostá, de dat goazada sámi servodaga ja eallinvuogi ovdáneami. Mii eat sáhte headisge dohkkehit dan”* – Aili Keskitalo, sámedikki ovdeš presideanta, NSR
 - b) *“Sámi servodagat fertejit ieža dovddastit, ahte dain lea illasteami ja veahkaváldi hástalussan. Go dat lea dahkkojuvvon, de dárbbášuvvojit olmmošlaš ja ruđalaš návccat. Daid áššiid ferte čađat čalmmustahttit báikkálaččat, ja dárbbášit veahkkeapparáhta daidda geat leat gillán illasteami ja veahkaválldi ja daidda geat leat daid dahkan. Almmáiolbmot fertejit loaiddastit buorrin ovdagovvan.”* - Biret Elle Láilá, Laila Somby Sandvik
 - c) *Mii fertet áddet veahkaválldi Sámis historjjálaš oktavuodas, sosiála- ja politihkalaš oktavuodas ja álgoálbmotoktavuodas. Mo dáruiduhttin lea čuohean midjiide mánggaid buolvvaid áigge, mo dálá vásáhusat vealaheames váikkuhit, sihke struktuvrralaččat ja olbmuid gaskkas, dás ja dál? Fámuhisvuoda dovdan ja veahkaváldi mannet dávjá giehtalagaid, ja mii dárbbášit diehtit mii dálá servodagas dagaha, ahte sihke dutkan ja veahkaváldestatistihkat čujuhit dasa, ahte dat lea stuorra servodatválttisvuohta mis?* – Gunn Hætta, SÁNAG jodiheaddji

3. Fágaartihkal:

Čielggat/čielggadehket makkár fáttát vuolábeale ođasartihkkaliin leat, ja árvvoštallet teavsttaid ja daid čálliid jáhkehahttivuođa, etosa. Čállet dan vuodul fágaartihkkala.

Don galggat lahkoniid gálduid kritihkalaš lahkonaanvugiin, «ETOS-modeallain», mii sáhtta geavahuvvot veahkkeneavvun go árvvoštallá čáli ja teavstta jáhkehahttivuođa. Dasto galgabehtet parafraseret gálduid ja ráhkadit referáhtaid, ja ságaškuššat daid, ja dan bokte gávdnat artihkkaliid motiivvaid. Čállinbargu galgá loahpas leat ovttaštahttojuvvon teaksta (sammensatt tekst), mas leat gáldočujuhusat ja girjjálašvuodalistu.

Čielggat fáttá “Veahkaváldi ja illasteamit sámi birrasiiin” vuolábealde artihkkaliin, maida leat liŋkkat. Árvvoštala teavsttaid ja daid čálliid jáhkehahttivuođa.

Artihkkalat:

- Pål Hivand (2018): <https://www.nrk.no/sapmi/-tausheten-er-et-signal-om-at-vi-som-folk-aksepterer-vold-og-overgrep-1.14278388> NRK Sápmi 5.11.2018
- Eline Grønvold (2022) [Hvordan kunne overgrepene i Tysfjord skje? Denne dokumentaren gir deg noen av svarene. - itromso.no](https://www.itromso.no/filmma-tystnaden-i-sapmi-the-silence-in-sapmi) Filmma “Tystnaden i Sápmi/The Silence in Sápmi” árvvoštallan. iTromsø 21.1.2022.

Evttohus mo luohkkálanjas bargat:

1. Árvvoštallet gálduid ETOS-modeallain.
2. Barget gálduiguin ja refererejehket.
 - a) Čállet guokte cealkaga guđege vuollebajilčállaga vuollásaš teavsttas, nu ahte ovdanbuktibehtet teakstabihtá váldosisdoalu.
 - b) Rievdadehket cealkagiid oktan cealkkan, mii čájeha mii teavstta ulbmil lea.

3. Čállet tekstii gálduid (njuolggo- ja eahpenjuolggositáhtaide) ja ráhkadehket girjjálašvuodalisttu.
 - a) Čállet gálduid tekstii, sihke njuolggositáhtaid ja parafrásaid maŋábeallai.
 - b) Ráhkadehket girjjálašvuodalisttu ja čállet gálduid dasa.

4. Ráhkadehket nuoraide plakáhta, man fáddá lea “Dán mánu dearvvašvuodasáni”, ja maid sámi dearvvašvuodateam / Samisk helseteam sáhtášii geavahit psyhkalaš dearvvašvuoda birra Instagramas? Hutket heivvolaš fáddágilkoriid, mat boktet fuomášumi. Sáhttibehtet geavahit inspirašuvdnan sámi dearvvašvuodateama Instagram-postemiid.